

บทที่ 6

ระดับและปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสร้างสื่อ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

จากแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้ในบทที่ 2 เกี่ยวกับที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในวงการการสื่อสารเพื่อชุมชน เพราะแนวคิดนี้ได้เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับแนวคิดการพัฒนาแบบประชาธิปไตยที่ต่างส่งเสริมและผลักดันให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชาติ แต่อย่างไรก็ตามความชัดเจนในแนวคิดหรืองานวิจัยรวมถึงทฤษฎีในประเทศไทยยังไม่เกิดขึ้น ดังนั้น เหตุผลที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 ว่าทำไมถึงเลือกศึกษาเรื่องนี้ และทำไมถึงเลือกกรณีศึกษาเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ก็เนื่องจากแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดการสื่อสารที่เปลี่ยนมุมมองจากกระจกด้านเดียวเป็นกระจกสองด้านที่สามารถสะท้อนความต้องการของอีกฝ่ายได้ นั่นคือ ฝ่ายผู้รับสารนั่นเอง เพราะฉะนั้น จะว่าไปแล้วแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้ได้เน้นการศึกษาถึงผู้รับสารหรือที่เรียกว่าเป็น Audience-based Approach ซึ่งเป็นการศึกษาถึงความคิดทัศนคติ ความต้องการและพฤติกรรมของผู้รับสารที่ต่างต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารชุมชน

แม้ว่าในประเทศไทย ได้มีหน่วยงานหลายหน่วยงานพยายามนำแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาปรับประยุกต์ใช้ แต่ที่เห็นได้ค่อนข้างชัดเจน คือ หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจาก ประการแรก องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหน่วยงานที่ไม่ใช่ภาครัฐ แต่เป็นกลุ่มประชาชนที่รวมตัวก่อตั้งขึ้น ประการที่สอง เป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับชาวบ้านมาก จนแทบได้ว่าสามารถกินอยู่ร่วมกับชาวบ้านได้ ประการที่สาม องค์กรพัฒนาเอกชนมีหลักการทำงานที่สำคัญคือ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา

ดังนั้น ด้วยเหตุผลทั้ง 3 ประการข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยเลือกองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นกรณีศึกษา ว่าเป็นไปตามแนวคิดที่วางไว้หรือไม่อย่างไร โดยเฉพาะมุมมองที่ว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารว่าอยู่ในระดับใดบ้าง (ระดับผู้รับสาร ระดับผู้ผลิต และระดับผู้วางแผน) และเหตุผลที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสื่อในระดับดังกล่าว ซึ่งหลังจากผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และลงไปเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตบางส่วนแล้ว สามารถรายงานผลการวิจัยในเรื่องระดับและปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสร้างสื่อดังต่อไปนี้

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อ

(ก) เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ก่อนที่จะมองรายละเอียดถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการสร้างสื่อ นั้น ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมดังกล่าวคือ เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่าเหตุผลที่ถึงต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร ก็คือ

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง โดยการนำเอาเรื่องราวหรือภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง เช่น โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน ที่ได้มีการจัดสื่อประเพณีเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นประจำทุกปี อาทิ ประเพณีการบวชป่า , การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน , การสืบชะตาแม่น้ำ ฯลฯ ซึ่งนอกจากจะเป็นการสืบทอดความเป็นวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ยังมีการนำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการร่วมกันอนุรักษ์ป่าไปเผยแพร่และกระตุ้นให้ประชาชนร่วมมือกันอนุรักษ์ ในขณะเดียวกัน ยังเป็นการนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้าน (เช่น เรื่องการสร้างแนวกันไฟ) ไปเผยแพร่ให้บุคคลภายนอกได้ทราบถึงกิจกรรมที่ทำอยู่ และสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในหมู่บ้านอื่นๆ ด้วย เป็นต้น

2. เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าชุมชนสามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ เนื่องจากได้มีโอกาสเข้าร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อ ในขณะเดียวกัน ทำให้เกิดทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชนได้ เป็นการเพิ่มช่องทางการสื่อสารใหม่ ๆ เกิดขึ้นเพื่อส่งข่าวสารไปจากมุมมองและทัศนะของตนเองออกไปสู่สังคมภายนอก ยกตัวอย่าง โครงการสื่อเคลื่อนที่ของมูลนิธิโลกทัศน์ไทย ซึ่งวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งโครงการนี้ก็เพื่ออบรมและฝึกสอนชาวบ้านในการผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง โดยในระยะแรก เจ้าหน้าที่ของโครงการจะเข้าไปอบรมในการผลิตสื่อประเภทต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสื่อที่ทำและผลิตได้ง่ายในชุมชน เช่น ข่าวแจกในหมู่บ้าน , วิทยุ , ละคร , การจัดนิทรรศการ เป็นต้น จากนั้นก็จะเริ่มให้ชาวบ้านฝึกการผลิตสื่อด้วย เช่น การตั้งประเด็นการนำเสนอ , การเขียนบท , การแสดง , การถ่ายทำ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ข้อที่ควรระวังคือจะต้องคอยสอนและให้คำแนะนำอย่างถูก มิฉะนั้น ภาพหรือสื่อที่ได้จะเสียเปล่า บางทีอาจจะทำให้ความหมายของภาพหมดไป หรือสื่อความออกมาผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงก็ได้ (พงษ์ชิตา สุริยะ , สัมภาษณ์ , 30 ตุลาคม 2541)

3. เพื่อยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนและชุมชนอื่น ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การสร้างเครือข่ายของกลุ่มอัยกเมืองน่าน ที่เริ่มต้นจากการรวมตัวกันของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มผู้นำ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน เพื่อหลัก

ดันให้ทุกคนทุกกลุ่มรู้จักพึ่งตนเอง พึ่งทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน แทนที่จะรอความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายแบบนี้ ทำให้ประชาชนรู้จักรับผิดชอบและเป็นการยกระดับความมีสติร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

4. เพื่อสร้างสื่อที่เป็นสาระแก่ชุมชน และทำให้หลีกเลี่ยงปัญหาที่สื่อภายนอกพยายามอัดฉีดเข้าไปในชุมชน นั่นก็หมายความว่า ส่วนใหญ่องค์กรพัฒนาเอกชน ได้พยายามให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อทั้งนี้เพื่อนำสิ่งที่ป็นความรู้หรือสาระสู่ชุมชน และสามารถตรงกับความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริงว่าชุมชนต้องการประเด็นหรือเนื้อหาใดในการนำเสนอ อาทิ หนังสือพิมพ์เส้นทางกิจกรรม ที่มีจดหมายและโทรศัพท์จากผู้อ่านเสนอแนะเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมานำเสนอ ซึ่งกองบรรณาธิการเองก็ได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาเป็นประเด็นหรือตีพิมพ์นำเสนอในครั้งต่อไปได้ บางครั้งการนำเสนออะไรที่เป็นสาระมากเกินไป ชาวบ้านหรือชุมชนอาจจะเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น ผู้จัดทำสื่อก็ต้องพยายามสอดแทรกความบันเทิง ความสนุกสนานเข้าไปด้วย (ทวีศักดิ์ ชัยเรืองยศ , สัมภาษณ์ , 28 ตุลาคม 2541)

(ข) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อขององค์กรพัฒนาเอกชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับผู้รับสาร ระดับผู้ผลิต และระดับผู้วางแผนตั้งที่กล่าวไว้ในแนวคิดบทที่ 2 ซึ่งประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสื่อขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้ง 3 ระดับ ซึ่งจะมากน้อยอย่างไรนั้นเป็นไปตามตารางข้างล่างนี้

ตาราง 5 แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้ง 2 ประเภท

องค์กรพัฒนา เอกชน	ระดับการเข้าร่วม		
	ผู้รับสาร	ผู้ผลิต	ผู้วางแผน
<u>NGO 1</u>			
1. สื่อชาวบ้าน	/	/	/
2. โลกสีเขียว	/	/	-
3. สื่อสร้างสรรค์	/	/	-
4. ศูนย์สื่อฯ	/	/	-
5. โลกทัศน์ไทย	/	/	/
<u>NGO 2</u>			
1. สารสนเทศเพื่อ การพัฒนา	/	-	-
2. เผยแพร่ความรู้ ทางการเกษตร	/	/	-
3. อັกเมืองน่าน	/	/	/
4. ค.ร.พ. ลำพูน	/	/	/
รวม	9	8	4

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นว่าองค์กรพัฒนาเอกชนทั้ง 2 ประเภทได้เปิดโอกาสให้ผู้รับสารหรือประชาชนเข้าร่วมในการสร้างสื่อในระดับผู้รับสารมากที่สุด คือมีทุกองค์กร ส่วนการมีส่วนร่วมระดับผู้ผลิตมีเพียงมูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนาเท่านั้นที่ไม่ได้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้เพราะมูลนิธินี้เป็นเพียงสื่อกลางอำนวยความสะดวกให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและแสดงความคิดเห็นในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชนด้วยกันเท่านั้น

ระดับการมีส่วนร่วมของในการสร้างสื่อที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมน้อยที่สุด คือระดับผู้วางแผน และปรากฏอยู่ในองค์กรพัฒนาเอกชนประเภทที่ 1 มากกว่าองค์กรพัฒนาเอกชนประเภทที่ 2 สาเหตุที่มีประชาชนเข้าร่วมในระดับนี้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดด้านเงินทุน เวลา และบุคคล ทำให้หน้าที่งานวางแผนการสื่อสารส่วนใหญ่ยังเป็นหน้าที่ผู้ใช้สื่อที่จะวางแผนในการศึกษาและวิเคราะห์สาเหตุปัจจัยของปัญหา กำหนดวัตถุประสงค์การสื่อสาร การกำหนดประเด็นเนื้อหา การเลือกช่องทางการสื่อสาร การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย และการวางแผนประเมินผล

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามแนวคิดที่ว่า ยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงมากขึ้นเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้าร่วมได้ก็จะเล็กลง ทั้งนี้เนื่องจากการมีส่วนร่วมในแต่ละระดับ มีเงื่อนไขมากน้อยต่างกัน กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อถึงขั้นการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งมาถึงขั้นตอนสุดท้ายคือระดับการวางแผนและนโยบายนี้ มีเพียงตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่มีโอกาสเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้ได้

จากนี้จะได้กล่าวถึงรายละเอียดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับผู้รับสาร ระดับผู้ผลิต และระดับผู้วางแผน ดังต่อไปนี้

i) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้รับสาร

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้รับสารขององค์การพัฒนาเอกชน ในที่นี้หมายถึง การที่ประชาชนมีปฏิกริยาโต้ตอบ(Feedback) ทันทีหลังจากที่ได้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่าง ๆ ออกไป สื่อในที่นี้จะหมายถึงเฉพาะสื่อเฉพาะกิจ สื่อประเพณี และสื่อมวลชนเท่านั้น จะไม่รวมถึงสื่อบุคคล ลักษณะการโต้ตอบของประชาชนหรือผู้รับสารนี้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ การแสดงความคิดเห็นต่อหน้าและผ่านสื่อ การเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ (อบรม, ประชุม, เข้าค่าย) และการตอบรับเป็นสมาชิก แต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) การแสดงความคิดเห็นต่อหน้าและผ่านสื่อ ได้แก่ การที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายโครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนาขององค์การพัฒนาเอกชนได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะต่อเรื่องราว เนื้อหา หรือรูปแบบที่สื่อได้นำเสนอออกไปทั้งต่อหน้า (คือไม่ต้องผ่านจดหมาย , โทรศัพท์หรือสื่ออื่น ๆ) และผ่านสื่อ (โทรศัพท์ , จดหมาย, อินเทอร์เน็ต)
- 2) การเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ได้แก่ การที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้สมัครเข้าร่วมโครงการด้านสื่อที่ทางองค์การพัฒนาเอกชนได้จัดขึ้นด้วยความสมัครใจ อาทิ การเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมด้านการผลิตสื่อ การร่วมเข้าค่ายเยาวชนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- 3) การตอบรับเป็นสมาชิก ได้แก่ การที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้ยอมรับเข้าร่วมโครงการสื่อโดยการสมัครเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจทั้งระยะเวลาสั้นและต่อเนื่อง อาทิ การสมัครเป็นสมาชิกนิตยสาร , อินเทอร์เน็ต , กลุ่มองค์กร เป็นต้น

ในที่นี้ผู้วิจัยได้สรุปปริมาณการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับผู้รับสารที่มีในองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ดังนี้

ตาราง 5.1 แสดงปริมาณการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้รับสารขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้ง 2 ประเภท

องค์กรพัฒนาเอกชน	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้รับสาร		
	แสดงความคิดเห็นต่อหน้าและผ่านสื่อ	การเข้าร่วมโครงการ ต่าง ๆ (อบรม, ประชุม, เข้าค่าย)	การตอบรับเป็นสมาชิก
<u>NGO 1</u>			
1. สื่อชาวบ้าน	/	/	-
2. โลกสีเขียว	/	/	/
3. สื่อสร้างสรรค์	/	-	-
4. ศูนย์สื่อฯ	/	/	/
5. โลกทัศน์ไทย	/	/	-
<u>NGO 2</u>			
1. สารสนเทศเพื่อการพัฒนา	/	-	/
2. เผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร	/	/	/
3. อักเมืองน่าน	/	/	/
4. ค.ร.พ. ลำพูน	/	/	-
รวม	9	7	5

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า องค์กรพัฒนาเอกชนได้มีประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อในระดับผู้รับสารในลักษณะการแสดงความคิดเห็นต่อหน้าและผ่านสื่อทุกองค์กร เพราะเมื่อมีการนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อ หากเนื้อหาหรือลักษณะการนำเสนอของสื่อนั้นได้สร้างสนใจให้เกิดขึ้นกับผู้รับสารแล้ว ในสังคมประชาธิปไตยที่เปิดกว้าง ย่อมมีประชาชนแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระในทุก ๆ เรื่องในขอบข่ายที่เหมาะสมทั้งต่อหน้าและผ่านสื่อ ส่วนการเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ และการตอบรับเป็นสมาชิกยังคงมีข้อจำกัดในบางประการ กล่าวคือ ทั้ง 2 ลักษณะจะมีขึ้นเฉพาะองค์กรที่มีการตั้งโครงการพิเศษเท่านั้น เช่น โครงการฝึกอบรม การเข้าค่าย การพาไปดูงานนอกสถานที่ เป็นต้น รวมสื่อเหล่านั้นมีลักษณะให้ประชาชนผู้รับสารสมัครเป็นสมาชิกหรือไม่

ด้วย ดังนั้น หากไม่มีโครงการพิเศษหรือไม่มีแบบฟอร์มหรือรับสมัครสมาชิกอะไร การเข้าร่วมดังกล่าวก็จะไม่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในระดับผู้รับสารทั้ง 3 ระดับ มีลักษณะแตกต่างกันไปตามองค์กรและลักษณะการเข้าร่วม ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

ตาราง 5.1.1

การเข้าร่วมของประชาชนระดับผู้รับสารในลักษณะการแสดงความคิดเห็นต่อหน้าและผ่านสื่อ

ลักษณะการแสดง ความคิดเห็น	สื่อที่ใช้	ลักษณะการเข้าร่วม	องค์กร
1.การแสดงความคิดเห็นต่อหน้า	ละครเร่ ร่วมบันทึกรายการโทรทัศน์ นิทรรศการ	<p>-ให้คนดูแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่แสดงในระหว่างพักช่วงการแสดง ซึ่งผลปรากฏว่าชาวบ้านให้ความสนใจตลอดเวลา อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ (อ้างถึง ประดิษฐ ประสาททอง , 2541)</p> <p>-เมื่อมีการแสดงละครเร่เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมื่อการแสดงละครจบลง ก็จะทำให้แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องที่น่าเสนอรวมถึงข้อเสนอแนะในการนำเสนอครั้งต่อไป</p> <p>-ตัวแทนชาวบ้านหรือกลุ่มองค์กรที่ได้เข้าร่วมบันทึกเทปรายการ จะมีการให้ตั้งกระทู้ถามสด ๆ ระหว่างช่วงสนทนาในรายการ ในที่นี้คือรายการมองต่างมุม, รายการขอคิดด้วยคน , รายการเวทีชาวบ้าน, รายการผ่าทางตัน (มีคนตั้งกระทู้ถามโดยเฉลี่ย 10-20 กระทู้ / ผู้เข้าร่วมบันทึกเทปรายการ 20 –25 คน)</p> <p>-ทุกครั้งที่มีการจัดนิทรรศการหรือบูทในการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ผู้ร่วมงานสามารถแสดงความคิดเห็นกับบุคลากรได้โดยตรง ผลปรากฏว่า มีผู้ชมงานเข้ามาซักถามและเสนอแนะเพิ่มเติมจำนวนมากทุกครั้ง (อ้างถึง คมสัน หุตะแพทย์ , 2541)</p>	<p>-โครงการสื่อชาวบ้าน</p> <p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p> <p>-มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์</p> <p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p>

2.การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อ	การเทศน์	<p>-หลังจากที่ท่านพระครูได้เทศนาเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้กับชาวบ้านแล้ว เช่น ปัญหาแม่น้ำน่านเน่าเสีย , การตัดไม้ถางป่า จากนั้นชาวบ้านที่ได้ฟังก็ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นถึงสาเหตุและวิธีการแก้ไข ซึ่งเท่าที่ผ่านมาชาวบ้านพึงพอใจกับวิธีการนี้ เพราะมีความคุ้นเคยกับท่านพระครู สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ และเรื่องที่คุยส่วนมากเป็นเรื่องใกล้ตัวชาวบ้านเอง ดังนั้นจึงมีเหตุและผลจากตัวเองที่อยากจะพูดและอภิปรายร่วมกันออกมาได้ (อ้างถึง ท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ , 2541)</p>	-กลุ่มฮักเมืองน่าน
	การขอชาวเขา	<p>-เมื่อมีการจัดแสดงซอพื้นบ้านที่มีเนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมให้กับชาวเขาฟังแล้ว หากชาวเขาคงใจไม่เข้าใจ สามารถซักถามรายละเอียดและร่วมแสดงความคิดเห็นได้</p>	-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน
	จดหมาย/โทรศัพท์	<p>-ผู้อ่านจะส่งจดหมายหรือโทรศัพท์มาแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นการนำเสนอ, มีการสอบถามเพิ่มเติม หรือเสนอแนะและเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัวของผู้อ่านเอง (โดยเฉลี่ยจดหมาย 10 ฉบับ / เดือน , โทรศัพท์มีมาอย่างต่อเนื่อง)</p> <p>-ในส่วนของรายการวิทยุและโทรทัศน์ที่ทางมูลนิธิได้ผลิตขึ้น (รายการยังโฮน) ส่วนใหญ่ผู้ฟังและผู้ชมจะโทรศัพท์เข้ามาร่วมสนทนากับทางรายการ ในขณะเดียวกันก็มีการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อประเด็นการพูดคุย เช่น รายการวิทยุยังโฮนตอนที่มีชื่อว่า “ขบวนการจิกไม่ปล่อย” ซึ่งเป็น</p>	<p>-มูลนิธิโลกสีเขียว</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p>

		<p>ตอนที่ให้ผู้ฟังสามารถร้องทุกข์กับปัญหาที่เกิดขึ้นใกล้ตัวได้ เป็นต้น (มีโทรศัพท์เข้ามาระหว่างการจัดรายการ 200 สาย / 3 ชั่วโมง)</p> <p>-ผู้อ่านจะส่งจดหมายหรือโทรศัพท์เข้ามายังชมรมเพื่อสอบถามเรื่องราวเกี่ยวกับการเกษตรหรือแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะประเด็นการนำเสนอในหนังสือพิมพ์เส้นทางกสิกรรม ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ทางชมรมฯผลิตขึ้นมาเพื่อให้ความรู้ทางการเกษตร (ปี 2541 มีสมาชิกทั้งสิ้นประมาณ 2,900 คน)</p> <p>-สมาชิกองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมโครงการเผยแพร่ความรู้ทางแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (อีเมล) ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 20-30 องค์กร แต่มีลักษณะหมุนเวียนกันไป</p> <p>-เมื่อมีการจัดรายการเสียงตามสาย จะมีการเชิญชาวบ้านมาร่วมพูดคุย อาทิ กลุ่มเยาวชน, กลุ่มแม่บ้าน, ผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมพูดคุยสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่นำเสนอได้</p>	<p>-ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร จ.พิจิตร</p> <p>-มูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา</p> <p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p>
--	--	--	--

ตาราง 5.1.2

การเข้าร่วมของประชาชนระดับผู้รับสารในลักษณะการเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ

ประเภทกิจกรรมการเข้าร่วม	โครงการการเข้าร่วม	ลักษณะการเข้าร่วม	องค์กร
1.งานอบรม	<p>-อบรมงานแสดงละครเร่</p> <p>-อบรมโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ</p>	<p>-ชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายที่สนใจงานด้านการแสดงละครเร่ สามารถเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมที่ทางองค์กรได้จัดขึ้นมาเพื่อให้ความรู้และฝึกฝนการแสดงละครเร่ในการเผยแพร่งานพัฒนา (ปกติอบรมตลอดปี เวียนไปในแต่ละจังหวัดในท้องที่ชนบท)</p> <p>-กลุ่มเป้าหมายได้เข้าร่วมอบรมโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ ที่ทางมูลนิธิได้จัดทำขึ้น เช่น โครงการอบรมครู / นักเรียนที่อยู่ใกล้แม่น้ำให้รู้ถึงวิธีการตรวจระดับความสกปรกของแม่น้ำลำคลอง เช่น โครงการอบรมโรงเรียนอนุรักษ์น้ำปิง จ.เชียงใหม่</p> <p>-เกษตรกรเข้าร่วมอบรมความรู้ทางการเกษตรสมัยใหม่ และวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น อบรมเรื่องการใช้สารเคมี , ฝึกปลอดสารพิษ , การปลูกพืช</p> <p>-ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมและการรณรงค์ เช่น โครงการอบรมเพื่อรณรงค์เรื่องวิธีการไม่ตัดไม้ทำลายป่า , การรักษาแม่น้ำ</p>	<p>-โครงการสื่อชาวบ้าน</p> <p>-มูลนิธิโลกสีเขียว</p> <p>-ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร จ.พิจิตร</p> <p>-กลุ่มอัครเมืองน่าน</p>

2.การเข้าค่ายอบรม	<p>-อบรมการผลิตสื่อ</p> <p>-ค่ายเยาวชนสิ่งแวดล้อม</p> <p>-ค่ายอบรมอนุรักษ์</p>	<p>-ประชาชน,องค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าร่วมโครงการอบรมการผลิตสื่อประเภทต่าง ๆ ที่ทางมูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนาจัดขึ้น เพื่อให้สามารถผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง เช่น การอบรมการเขียนข่าว , อบรมการผลิตสื่อวิดีโอ , อบรมการสื่อสารระหว่างบุคคล</p> <p>-ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมโครงการอบรมการผลิตสื่อที่ทางโครงการสื่อเคลื่อนที่ของมูลนิธิโลกทัศน์ไทยได้จัดขึ้น โครงการสื่อเคลื่อนที่ดังกล่าวเป็นโครงการที่ต้องการอบรมและฝึกสอนให้ชาวบ้านสามารถผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง โดยจะเคลื่อนที่ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น อบรมการผลิตสื่อวิดีโอ , สื่อละคร และหอกระจายข่าว</p> <p>-เยาวชนได้ร่วมกิจกรรมการออกค่ายต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นและให้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม (โดยเฉลี่ยจัดปีละประมาณ 2-3 ครั้ง)</p> <p>-ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าในลักษณะการเข้าค่ายและให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่น กิจกรรมการเดินป่าเพื่อเรียนรู้ถึงวิธีการอนุรักษ์ป่าไม้</p>	<p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-กลุ่มฮักเมืองน่าน</p> <p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p>
-------------------	--	---	---

3.การพาไปดูงานนอกสถานที่	<p>-สถานที่การผลิตสื่อจริง</p> <p>-สถานที่ชุมชนตัวอย่าง</p>	<p>-เปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้ศึกษาข้อมูลความรู้การทำสื่อ ซึ่งไม่ใช่แค่หลักการหรือทฤษฎีเท่านั้น ยังพาไปดูและศึกษาถึงสถานที่จริงด้วย เช่น ให้เยาวชนได้เข้าไปดูการจัดรายการวิทยุว่าดีเจทำอะไร ใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง</p> <p>-ชาวบ้านอาสาสมัครหรือที่สนใจได้เข้าร่วมในโครงการพาไปดูงานนอกสถานที่ เช่น การไปดูงานด้านสิ่งแวดล้อมและการเกษตร</p>	<p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-กลุ่มฮักเมืองน่าน , มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p>
--------------------------	---	---	---

ตาราง 5.1.3

การเข้าร่วมของประชาชนระดับผู้รับสารในลักษณะการตอบรับเป็นสมาชิก

ประเภทสื่อ	ลักษณะการเข้าร่วม	องค์กร
1.โครงการเฉพาะกิจ	-กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมสมัครเป็นสมาชิกโครงการเฉพาะกิจต่าง ๆ ที่ทางมูลนิธิได้จัดขึ้นมาเพื่อกระตุ้นและส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมและหันมาร่วมมือกันแก้ไข เช่น โครงการกระดาษเพื่อต้นไม้ ซึ่งเป็นโครงการที่รณรงค์ให้สำนักงานในกทม.นำกระดาษที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ (ปี 2541 มีสมาชิกประมาณ 1,200 บริษัท / หน่วยงาน) , โครงการละครสัญจร	-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา
2.สื่อสิ่งพิมพ์	-ผู้อ่านนิตยสารโลกสีเขียวสนใจสมัครเป็นสมาชิคนิตยสาร (ปี 2541 มีสมาชิกประมาณ 1,200 คน) -เกษตรกรสมัครเป็นสมาชิกรับหนังสือพิมพ์เส้นทางกสิกรรม ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ส่งเสริมความรู้ทางการเกษตร (ปี 2541 มีสมาชิก 2,900 คน)	-มูลนิธิโลกสีเขียว -ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร
3.สื่ออิเล็กทรอนิกส์	-องค์กรพัฒนาเอกชนสมัครเป็นสมาชิกบริการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต (ปี 2541 มีสมาชิกประมาณ 20-30 องค์กร)	-มูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา
4.สื่อบุคคล	-ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ (เยาวชน , แม่บ้าน , พ่อบ้าน , เกษตรกร , ผู้นำชุมชน) สมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน	-กลุ่มฮักเมืองน่าน

จากตารางสรุปผลการวิจัยข้างต้น ทำให้มองเห็นว่า

- 1) จากเดิมที่คนในสังคมไทยไม่ค่อยกล้าแสดงออก แต่ผลจากการวิจัยทำให้รู้ว่าประชาชนไทยมีการแสดงออกและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อและการแสดงความคิดเห็น ถือว่าเป็นรากฐานที่ดีในการวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในเวลาต่อไป
- 2) การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นดังกล่าว ไม่ใช่มีเฉพาะผู้ชายหรือผู้นำเท่านั้น แต่ครอบคลุมทุกกลุ่ม อาทิ กลุ่มเยาวชน , แม่บ้าน หรือประชาชนทั่วไป
- 3) ประชาชนมีความสนใจความเป็นอยู่ของตนเองมากขึ้น มีความตื่นตัวที่จะปกป้องเห็นความสำคัญของการใช้สื่อ โดยที่ตนเองมีส่วนร่วม โดยให้สื่อถ่ายทอดความคิดเห็นของตนเองและสังคมไปสู่สังคมที่ยังไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว
- 4) ประชาชนให้ความคิดเห็นต่อสื่อที่มีการนำเสนอที่พวกเขามีส่วนร่วมไม่ทางใดก็ทางหนึ่งในลักษณะที่ใกล้ชิดมากที่สุด สื่อใดที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมมากที่สุด เขาก็จะแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมอยู่ในเกณฑ์สูง ตัวอย่างเช่น ละครเร่ของสื่อชาวบ้าน ประชาชนให้ความสนใจในระดับที่ดีมาก เนื่องจากประเด็นในการนำเสนอและวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับสังคมพวกเขาโดยตรง และสื่อมีความแปลกใหม่ ในขณะเดียวกันก็เป็นสื่อที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมได้อย่างเปิดเผย เป็นอิสระและด้วยความสบายใจ อีกสื่อคือเสียงตามสายของมูลนิธิศูนย์สื่อ ฯ และมูลนิธิโลกทัศน์ไทย ที่สามารถดึงความสนใจให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเยาวชน ผู้นำหมู่บ้าน แม่บ้าน และคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน
- 5) ส่วนรายการโทรทัศน์ที่ได้รับความสนใจจากประชาชนในการแสดงความคิดเห็น ได้แก่ รายการโทรทัศน์ของมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ ทั้งนี้จะสังเกตเห็นว่า มีผู้ร่วมฟังระหว่างการบันทึกเทปรายการ 20 คนขึ้นไป และแต่ละครั้งก็จะมีการตั้งประเด็นหรือตั้งกระทู้ถาม หลากหลายแตกต่างกันไปอย่างน้อย 10 กระทู้ด้วยกัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนได้แสดงออก แสดงความคิดเห็นและมีโอกาสเข้าร่วมมากขึ้น ถ้าหากสื่อเหล่านั้นมีความหลากหลาย มีความแปลกใหม่ น่าสนใจ และประการสำคัญขีดความสามารถในการเข้าถึงสื่อแต่ละสื่อ ที่ประชาชนมั่นใจว่าจะสามารถถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็นไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือกลุ่มเป้าหมายที่พวกเขาต้องการให้เนื้อหาสาระกระจายอย่างทั่วถึงตามความสามารถของสื่อแต่ละสื่อ นอกจากนั้นการตั้งกระทู้ยังมีประโยชน์ คือ ทำให้รู้ความคิดอ่านของเขา แนวทางต่าง ๆ ที่อาจจะป็นทางออกของปัญหาหรือแนวทางเดินที่มาจากความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ได้ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง , สัมภาษณ์ , 3 พฤศจิกายน 2542)

- 6) ในส่วนของการเข้าร่วมโครงการต่างๆ ของประชาชน เป็นสิ่งที่น่าสังเกตว่า ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้ให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้พวกเขามีส่วนร่วมมากที่สุด ในลักษณะเช่นเดียวกับการแสดงความคิดเห็น พวกเขาสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเปิดเผยและมากขึ้น หากมีโอกาสมีส่วนร่วมมากขึ้น ในการเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน อย่างเช่น ละครเร่ นอกจากจะเป็นการฝึกฝนความรู้เกี่ยวกับการแสดงละครเพื่อจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่พัฒนาแล้ว ยังก่อให้เกิดความบันเทิงและเป็นที่ยึดจุดความสนใจของคนท้องถิ่นอีกด้วย เนื่องจากมีอาสาสมัครร่วมแสดงซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น จึงเป็นเหมือนจุดสนใจหรือจุดขายประการหนึ่ง ที่ทำให้ดึงความสนใจของคนท้องถิ่นให้เห็นประเด็นหรือเรื่องใกล้ตัวของคนในท้องถิ่น

นอกจากนั้น สิ่งที่ยึดจุดให้คนเข้าร่วมโครงการต่างๆ คือการให้เห็นลักษณะของการผลิตสื่อ เช่น การอบรมเขียนข่าว การอบรมผลิตสื่อวิดีโอ การอบรมการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการให้ชมเบื้องหลังการจัดรายการ เบื้องหลังการผลิตรายการต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ประชาชนให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ประชาชนมองว่าสื่อเหล่านี้มีศักยภาพต่อความเป็นอยู่ของพวกเขาในอนาคต ทำให้พวกเขาเห็นความสำคัญว่าศักยภาพของสื่อสามารถนำมาพัฒนาความเป็นอยู่ สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหา สามารถนำมาใช้ปกป้องคุ้มครองสิทธิของพวกเขาเอง ดังนั้น การเข้าร่วมโครงการต่างๆ จะเห็นได้ว่า ได้รับการตอบรับอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก เป็นวิธีการที่ทำให้ประชาชนสามารถถ่ายทอดความในใจไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่ได้รับผิดชอบ เพื่อความกินดีอยู่ดีของพวกเขา ในฐานะที่เป็นชุมชนท้องถิ่น และถ้าหากมีการจัดการและการวางแผนงานที่ดี ก็จะหมายถึงทิศทางการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้ดีขึ้นในระยะต่อไป

ดังนั้นกล่าวโดยสรุป เมื่อเปรียบเทียบลักษณะของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อ 3 ลักษณะ กล่าวคือ การแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ และการตอบรับเป็นสมาชิก การตอบรับเป็นสมาชิกค่อนข้างจะอยู่ในวงจำกัดกว่า 2 ลักษณะก่อนหน้านั้น อาจจะเป็นไปได้ว่า วัฒนธรรมในชนบทไม่ต้องการการเป็นสมาชิก (Membership) แบบใหม่ ๆ รวมถึงข้อจำกัดทางด้านการขนส่งข่าวสาร เช่น ปัญหาไปรษณีย์ที่เข้าไปไม่ถึง หรือมีความล่าช้า เป็นต้น

ii) .การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้ผลิตและการแพร่กระจาย

สื่อ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้ผลิต ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสื่อ 3 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนก่อนการผลิต ขั้นตอนระหว่างการผลิต และขั้นตอนหลังการผลิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนก่อนการผลิต คือ การที่ประชาชนสมัครใจ , เป็นอาสาสมัคร หรือได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนประชาชนในการเป็นผู้ให้ข้อมูลและเสนอความคิดเห็นต่อประเด็นเนื้อหาการนำเสนอ รวมถึงการเป็นผู้ร่วมกำหนดประเด็นการนำเสนอ

ขั้นตอนระหว่างการผลิต คือ การที่ประชาชนสมัครใจ , เป็นอาสาสมัคร หรือได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนประชาชนในการเป็นนักแสดง และเป็นส่วนหนึ่งของทีมงานผู้ผลิตสื่อ

ขั้นตอนหลังการผลิต คือ การที่ประชาชนสมัครใจ , เป็นอาสาสมัคร หรือได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนประชาชนในการเข้าร่วมในกระบวนการหลังการผลิตดังนี้

- 1) เป็นผู้ให้การประเมินผลหรือตอบข้อซักถามกับทางเจ้าหน้าที่องค์กรเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติและความพึงพอใจต่อสื่อที่ผลิตขึ้นมา ซึ่งการประเมินผลดังกล่าวจะเกิดจากความตั้งใจหรือวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ต้องการทำการประเมินผลเท่านั้น ถ้าเป็นกรณีที่ประชาชนมีปฏิริยาโต้ตอบโดยธรรมชาติ เช่น การโทรศัพท์เข้ามาร่วมสนุกกับรายการวิทยุ แล้วเจ้าหน้าที่ได้ทำการพูดคุยหรือสอบถามเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับทศนคติที่มีต่อรายการ ในที่นี้ ไม่ถือว่าเป็นการประเมินผล
- 2) เป็นผู้นำสื่อที่ผลิต ไปเผยแพร่สู่ชุมชนอื่น ๆ หรือบุคคลภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การนำวีดิทัศน์กิจกรรมของหมู่บ้านหนึ่งไปเผยแพร่ไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง , การนำเทปการจัดรายการเสียงตามสายไปเปิดสถานวิทยุของส่วนกลาง เป็นต้น

ขั้นตอนการผลิตสื่อทั้ง 3 ขั้นตอน ประชาชนกลุ่มเป้าหมายการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนอย่างน้อยแตกต่างกันดังนี้

ตาราง 5.2 แสดงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้ผลิตขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้ง 2 ประเภท

องค์กรพัฒนา เอกชน	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้ผลิต		
	ขั้นตอนก่อน การผลิต	ขั้นตอนการผลิต	ขั้นตอนหลังการผลิต
<u>NGO 1</u>			
1. สื่อชาวบ้าน	/	/	/
2. โลกสีเขียว	/	/	/
3. สื่อสร้างสรรค์	/	-	-
4. ศูนย์สื่อฯ	/	/	/
5. โลกทัศน์ไทย	/	/	/
<u>NGO 2</u>			
1. สารสนเทศเพื่อ การพัฒนา	-	-	-
2. เผยแพร่ความรู้ ทางการเกษตร	/	/	/
3. อักเมืองน่าน	/	/	/
4. ค.ร.พ. ลำพูน	/	/	/
รวม	8	7	7

จากตาราง 5.2 ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตัวเลขต่างกันน้อยมาก ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสื่อทุกขั้นตอน ซึ่งนับว่าเป็นข้อดี โดยเฉพาะขั้นตอนหลังการผลิต อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างคือมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ ที่ให้ประชาชนเข้าร่วมในเฉพาะขั้นก่อนการผลิตเท่านั้น ในส่วนของขั้นตอนการผลิตและหลังการผลิต บุคลากรในองค์กรยังคงเป็นผู้จัดการเอง ทั้งนี้เนื่องจากมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ได้ทำการผลิตเฉพาะสื่อมวลชนคือรายการโทรทัศน์เท่านั้น ดังนั้นเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตที่มีราคาค่อนข้างสูง จึงทำให้โอกาสที่ประชาชนจะเข้าร่วมในการถ่ายทำหรือตัดต่อยังคงมีน้อย นอกจากประชาชนจะเป็นเพียงผู้เฝ้าอำนวยความสะดวกในการถ่ายทำในด้านการติดต่อประสานงานสถานที่ถ่ายทำ ประสานงานในการสัมภาษณ์บุคคล หรือการอำนวยความสะดวกอื่นๆ เท่านั้น

ส่วนมูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา ไม่ได้ให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมในขั้นตอนการผลิตเลย เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานคือเป็นที่ปรึกษาและเผยแพร่ข้อมูลในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ดังนั้นส่วนใหญ่การจัดการในการผลิตสื่อเป็นหน้าที่และภารกิจของบุคลากรในองค์กรแทน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการใช้สื่อก็คือ องค์กรพัฒนาเอกชนเท่านั้น ไม่ได้เป็นประชาชนทั่วไป

อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งมาน้อยต่างกันนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในการเข้าร่วมดังกล่าว เช่น ประชาชนจะเข้าร่วมในขั้นตอนการผลิตได้ก็ต้องมีการเรียนรู้หรือผ่านการอบรมในการใช้อุปกรณ์เสียก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์ หลายองค์กรเห็นว่ามีความพร้อมที่จะอบรมให้ความรู้ด้านการใช้อุปกรณ์ แต่ในเวลาปฏิบัติจริง ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คืออุปกรณ์ไม่พอเพียง ทางเจ้าหน้าที่ไม่กล้าปล่อยให้ประชาชนใช้อุปกรณ์ในการถ่ายทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากมูลค่าอุปกรณ์ที่ค่อนข้างสูง และประชาชนเองบางครั้งไม่จริงจังกับการทำงาน ทำให้ภาพที่ได้จากการถ่ายทำไม่สมบูรณ์ องค์กรประกอบของภาพขาดหายไป ซึ่งอาจทำให้ความหมายในการสื่อความผิดเพี้ยนไป (พงษ์ธาดา สุริยะ , สัมภาษณ์ , 30 ตุลาคม 2541) ดังนั้นโอกาสที่ประชาชนจะเข้าร่วมในกระบวนการผลิตสื่อได้มากที่สุดขณะนี้ คือการเข้าร่วมในการเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือเนื้อหาเพิ่มเติม ช่วยกำหนดประเด็นการนำเสนอในบางเรื่อง ร่วมเป็นนักแสดง และร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้ผลิตนี้ แต่ละองค์กรได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมแตกต่างกันในแต่ละขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปออกมาได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 5.2.1

การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนก่อนการผลิตสื่อ

บทบาทของประชาชนในการเข้าร่วม	ลักษณะการเข้าร่วม	ตัวอย่างกิจกรรมการเข้าร่วม	องค์กร
<p>1.เป็นผู้ให้ข้อมูลและเสนอความคิดเห็นต่อประเด็นเนื้อหาการนำเสนอ</p>	<p>-ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลแก่เจ้าหน้าที่และนำเสนอความคิดเห็นเพื่อเป็นเนื้อหาของสื่อที่ผลิต</p>	<p>-การแสดงของคณะกรรมการชุมชน ที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาละคร โดยการจัดเป็นกลุ่มเด็ก ผู้ใหญ่ ช/ญ ซึ่งช่วยกันระดมสมอง แล้วกลั่นกรองออกมาเป็นบทสรุปสุดท้ายก่อนที่จะได้เค้าโครงบทละคร</p> <p>-นิตยสารโลกสีเขียว , โครงการรณรงค์ต่างๆ ที่ทุกครั้งก่อนการผลิตทีมงานต้องออกไปหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ซึ่งประชาชนก็จะเป็นผู้ให้ข้อมูล ในขณะเดียวกันข้อมูลบางส่วนมาจากการที่ประชาชนเขียนจดหมายเข้ามายังองค์กร</p> <p>-ชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ทีมงานที่เข้าไปสอบถามหรือสัมภาษณ์เกี่ยวกับทางด้านการเกษตร / สิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันชาวบ้านคนใดต้องการเสนอแนะหรือประสบปัญหาอะไรในด้านการเกษตร / สิ่งแวดล้อม ก็สามารถเขียนจดหมายหรือเข้ามาพบทีมงานได้โดยตรง ซึ่งหากเรื่องนั้นมีความน่าสนใจ ก็จะมีการนำเสนอเผยแพร่ให้คนทั่วไปรับรู้</p>	<p>-โครงการสื่อชาวบ้าน</p> <p>-มูลนิธิโลกสีเขียว</p> <p>-ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร</p> <p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p>

<p>2.เป็นผู้ร่วมกำหนด ประเด็นการนำเสนอ</p>	<p>-ประชาชนหรือตัวแทนองค์กรเป็นส่วนหนึ่งของการเลือกประเด็นที่จะนำเสนอ</p>	<p>-ผู้ร่วมชมในห้องส่งร่วมกันตั้งกระทู้ถามสดขณะบันทึกเทปการสนทนา ซึ่งบางกระทู้ที่ทีมงานจะทำการบันทึกไว้ และนำมากำหนดเป็นประเด็นในการนำเสนอในครั้งต่อไป</p> <p>-ประชาชนเป็นผู้คิดเองว่าต้องการจะนำเสนอเรื่องอะไรในหมู่บ้านของตนเอง ภายใต้ประเด็นหลักที่ทางโครงการได้กำหนดไว้ เช่น ชาวเขาร่วมกันคิดและเสนอประเด็นการนำเสนอถึงสาเหตุที่มีการทำไร่เลื่อนลอยหรือการถางป่าเพื่อปลูกฝิ่น เพื่อถ่ายทำเป็นวิดีโอเผยแพร่</p> <p>-ตัวแทนกลุ่มเยาวชน เวียนกันมาร่วมประชุมก่อนการผลิตนิตยสาร หน่อไม้ว่าต้องการนำเสนออะไรในจุลสารเล่มต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันด้วย (จุลสารหน่อไม้ เป็นจุลสารรายเดือนที่ผลิตโดยเครือข่ายเยาวชน จังหวัดน่าน โดยเน้นเนื้อหาการนำเสนอเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ กัน อาทิ บทความ กลอน ภาพวาด เป็นต้น</p> <p>-ชาวบ้านเข้าร่วมการประชุมเพื่อร่วมกันเลือกที่จะมีการบรรจุเนื้อหาอะไรลงไปนิตยสารและอย่างไร เช่น การบรรจุเนื้อหาลงในเพลงขอ หรือครูเพลง เป็นต้น</p>	<p>-มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-กลุ่มฮักเมืองน่าน</p> <p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p>
--	---	--	--

ตาราง 5.2.2

การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการผลิตสื่อ

บทบาทของประชาชนในการเข้าร่วม	ลักษณะการเข้าร่วม	ตัวอย่างกิจกรรมการเข้าร่วม	องค์กร
1. เป็นนักแสดง	-ประชาชนเป็นนักแสดงให้ทีมงานถ่ายภาพ	<p>-ชาวบ้านกับอาสาสมัครร่วมเล่นละครที่ร่วมผลิตกับองค์กร เช่น ละครเร่ที่รณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเวียนจัดการแสดงไปตามจังหวัดต่างๆ ซึ่งอาสาสมัครก็จะเปลี่ยนไปตามพื้นที่ด้วย</p> <p>-ชาวบ้านเป็นผู้แสดงหากทีมงานต้องการถ่ายภาพเป็นภาพประกอบ เป็นหลักฐานอ้างอิงในการให้สัมภาษณ์หรือแหล่งข้อมูลสำหรับบรรจุเนื้อหาลงในสื่อขององค์กร</p>	<p>-โครงการสื่อชาวบ้าน</p> <p>-มูลนิธิโลกสีเขียว</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-หนังสือพิมพ์เส้นทางกิจกรรม</p> <p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p>
2. เป็นส่วนหนึ่งของทีมงานผู้ผลิตสื่อ	-ประชาชนหรืออาสาสมัครได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ	-ชาวบ้านหรืออาสาสมัครร่วมกับผลิตอุปกรณ์ประกอบฉากต่าง ๆ การทำฉาก และชุดนักแสดงละครเร่ เป็นต้น	-โครงการสื่อชาวบ้าน

		<p>-ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายในหมู่บ้าน ทั้งที่ เป็นผู้จัดรายการเองและเป็นแขกรับเชิญมาร่วมสนทนา</p> <p>-อาสาสมัครเยาวชนร่วมกันจัดทำจุลสารหน้าไผ่ ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ ทั้งการเขียนคอลัมน์ , บทความ , เรียบเรียง , การพิมพ์ และการช่วยกันเผยแพร่</p> <p>-ตัวแทนชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถในการเขียนหนังสือ มาเป็นผู้เขียนเนื้อหาและคำขอลงในสื่อวารสารค่าวซอ ซึ่งเป็นวารสารที่เขียนด้วยภาษาพื้นเมือง โดยตัวแทนชาวบ้านเป็นผู้ผลิตเปลี่ยนกันเขียน</p> <p>-ชาวบ้านมาร่วมดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ที่ทางองค์กรและชาวบ้านได้วางแผนร่วมกันในขั้นแรก เช่น สื่อประเพณีต่างๆ เช่น การสืบชะตาแม่น้ำ , การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน , การบวชป่า เป็นต้น</p>	<p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p> <p>-กลุ่มฮักเมืองน่าน</p> <p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p> <p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p>
--	--	--	--

ตาราง 5.2.3

การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนหลังการผลิตสื่อ

บทบาทของประชาชนในการเข้าร่วม	ลักษณะการเข้าร่วม	ผลการประเมิน	องค์กร
1.เป็นผู้ให้การประเมินผล	<p>-ชาวบ้านตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับละครเร่ที่องค์กรร่วมผลิตกับชาวบ้าน ในขณะเดียวกันชาวบ้านก็ได้แสดงความคิดเห็น , คำติชมทันทีที่การแสดงเสร็จสิ้นลง</p> <p>-ชาวบ้านตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อสื่อที่องค์กรผลิต</p>	<p>-ประมาณ 70 % ฟังพอใจที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างละครร่วมกับชาวบ้าน สังเกตได้จากทุกครั้งที่มีการแสดงจะมีชาวบ้านให้ความร่วมมือและมาร่วมชมเป็นจำนวนมาก (อ้างถึง ประดิษฐ์ ประสาททอง , 2541)</p> <p>-ผู้อ่านส่วนใหญ่ (ซึ่งเป็น Silence Reader) ฟังพอใจกับเนื้อหาและรูปแบบของนิตยสารโลกสีเขียว นอกจากผลจากแบบสอบถามแล้ว ครั้งหนึ่งทางทีมงานต้องการเปลี่ยนคอลัมน์หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบางส่วน ผู้อ่านก็จะรีบโทรศัพท์หรือเขียนจดหมายมาบอกว่าคอลัมน์ทุกคอลัมน์ดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง (อ้างถึง เตือนเพ็ญ ลิ้มศรีตระกูล , 2541)</p>	<p>-โครงการสื่อชาวบ้าน</p> <p>-มูลนิธิโลกสีเขียว</p>

	<p>-ผู้เข้าร่วมโครงการเฉพาะกิจต่างๆ ที่ทางองค์กรได้จัดทำขึ้น และได้ตอบแบบประเมินผลหลังจากได้ชมโครงการนั้นๆ</p> <p>-กลุ่มเป้าหมายตอบแบบสอบถามหรือตอบข้อซักถามจากเจ้าหน้าที่ เกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบของรายการโทรทัศน์ และวิทยุที่ทางมูลนิธิได้ผลิตขึ้น รวมถึงโครงการสื่อเคลื่อนที่กับกลุ่มชาวเขา</p> <p>-ผู้อ่านหนังสือพิมพ์เส้นทางกิจกรรม (สมาชิก) ได้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอ</p> <p>*ตัวอย่างแบบสอบถาม (ภาคผนวก)</p> <p>-อาสาสมัครเยาวชนหรือผู้อ่านจะทำการวิพากษ์วิจารณ์ประจำเดือนก่อนที่จะผลิตจุลสารฉบับต่อไปเพื่อปรับปรุงแก้ไข</p>	<p>-ส่วนใหญ่จากผลการประเมิน ผู้รับชมรับฟังจะพอใจกับโครงการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะโครงการที่กำลังอยู่ในความสนใจหรือมีผลกระทบต่อพวกเขาโดยตรง (อ้างถึง คมสัน หุตะแพทย์ , 2541)</p> <p>-กลุ่มเป้าหมายพอใจต่อสื่อที่องค์กรผลิต เพราะได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ รวมถึงได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการผลิตสื่อต่างๆ ทำให้เรียนรู้และเข้าถึงสื่อได้มากยิ่งขึ้น (อ้างถึง พงษ์ธาดา สุริยะ , 2541)</p> <p>-สมาชิกพึงพอใจรูปเล่ม 52 % ได้รับความรู้ %</p> <p>-ทุกคนที่เข้าร่วมประชุมจะแสดงความคิดเห็นทุกคน เพราะถือว่าตนเองคือหนึ่งในทีมงานผู้ผลิตสื่อหรือมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสื่อ (อ้างถึง วาสนา กิณนารธรรม , 2541)</p>	<p>- มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p> <p>-ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร</p> <p>-กลุ่มฮักเมืองน่าน</p>
--	---	---	---

<p>2.เป็นผู้ช่วยนำสื่อไปเผยแพร่ยังชุมชนอื่นหรือบุคคลภายนอก</p>	<p>-ชาวบ้านได้ตอบข้อซักถามแบบตัวต่อตัวถึงความพึงพอใจในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ผ่าป่าต้นไม้ การสืบชะตาแม่น้ำ</p> <p>-กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งกลุ่มเยาวชนและนักศึกษา ช่วยนำสไลด์การแสดงละครที่ได้พากย์เสียงใหม่เป็นสำเร็จรูป ส่งไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ</p> <p>-กลุ่มเป้าหมายมีการนำเทปที่บันทึกเสียงไปเผยแพร่ตามโรงเรียนหรือตามหมู่บ้านต่าง ๆ</p> <p>-กลุ่มเป้าหมายได้นำวีดิทัศน์กิจกรรม / เทปการจัดรายการเสียงตามสาย ของหมู่บ้านหนึ่งไปเผยแพร่อีกหมู่บ้านหนึ่ง</p>	<p>-ชาวบ้านได้ตระหนักถึงเรื่องที่รณรงค์มากขึ้น เช่น การตระหนักถึงการรักษาป่า เพราะวัดได้จากจำนวนต้นไม้ที่มีมากขึ้น</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>	<p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p> <p>-โครงการสื่อชาวบ้าน</p> <p>-มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา</p> <p>-มูลนิธิโลกทัศน์ไทย</p>
--	---	---	---

จากตารางสรุปผลการวิจัยข้างต้น ทำให้มองเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อในระดับผู้ผลิต อยู่ในหลักการเดียวกันกับการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ในระดับผู้รับสารดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เนื่องจากการเป็นผู้ผลิต จะยิ่งทวีความสนุกและความน่าสนใจ สามารถสร้างความตื่นตัวให้กับประชาชนอยู่ในเกณฑ์สูง ประชาชนไม่ได้มีหน้าที่แค่เป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ประชาชนมีส่วนร่วมเลือกประเด็น และเป็นผู้กำหนดประเด็นเรื่องที่หยิบยกขึ้นมาพิจารณา รวมไปถึงมีส่วนในการสัมภาษณ์และเตรียมเนื้อหาก่อนที่จะทำการผลิต ตรงนี้ถือว่าเป็นการฝึกหัดให้ประชาชนรู้จักคิดอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนได้ หากมีการวางแผนที่ดี และเมื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการผลิต ก็ยิ่งสร้างความตื่นเต้น ความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะประชาชนได้มีโอกาสเป็นนักแสดง และเป็นผู้ผลิตสื่อ เช่น การถ่ายภาพเพื่อนำมาใช้ในสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อวีดิทัศน์ และเป็นผู้จัดรายการในเสียงตามสาย รวมไปถึงกระบวนการเขียน จัดพิมพ์ และทำการเผยแพร่ เช่น จุลสารข่าว , หนังสือพิมพ์เส้นทางกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ควรจะได้รับ การส่งเสริมให้มากขึ้น เพราะจะช่วยยกระดับความรู้ความสามารถของประชาชนระดับท้องถิ่นในด้านการค้นคว้าข้อมูล ในการรวบรวมข้อเท็จจริง การเลือกสื่อรวมถึงการกลั่นกรองวิธีการนำเสนอ ว่าสื่อนั้นมีวิธีการผลิตอย่างไรถึงจะน่าสนใจและมีประสิทธิภาพ

ขบวนการที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ผลิตนี้ ถือได้ว่าเป็นการสร้างรากฐานการศึกษาที่แข็งแกร่งให้กับประเทศชาติโดยรวม ทั้งนี้ จากอดีตที่ท้องถิ่นถูกจำกัดด้วยนโยบายจากข้างบน แต่ปัจจุบันหากมีการเน้นและมีการพัฒนาวิธีการและขยายแนวกิจกรรมของการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อในฐานะผู้ผลิตเช่นนี้ ก็จะทำให้ชุมชนมีความแข็งแกร่งและเป็นการต่อยอดแนวคิดที่ว่าประชาชนควรจะมีบทบาทในการพัฒนาประเทศด้วย อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้จะได้ผลก็ต่อเมื่อองค์กรจะต้องเสริมพลังให้กับชาวบ้าน ศักยภาพองค์กรต้องแข็งแกร่ง สามารถหลายกำแพงชาวบ้านให้ออกไป และพยายามกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุด แล้ววิธีการนี้เป็นวิธีการที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้กับชุมชน ให้มีปากมีเสียง และเป็นการฉวยโอกาสจากสถานะสังคมเปิดในปัจจุบัน ที่สำคัญยังสอดคล้องกับแนวทางรัฐธรรมนูญในเรื่องเกี่ยวข้องสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน ที่มีโอกาสเข้าใจกลไกของสื่อในการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง เพื่อจะสนับสนุนแนวคิดของท้องถิ่นสู่ระดับสูง ขณะเดียวกันยกระดับการศึกษา ระบบการอ่าน ระบบความคิด ระบบการเตรียมการ ระบบการจัดทำ รวมถึงการขยายแนวคิดของท้องถิ่นออกไปสู่วงกว้างมากขึ้น

iii) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้วางแผน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้วางแผนนี้ ได้แก่ การที่ประชาชนสมัครใจ , เป็นอาสาสมัคร หรือได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนประชาชนในการร่วมกำหนดหรือวางแผนโครงการสื่อเพื่อการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้ง 5 ขั้นตอน ซึ่งได้แก่ การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายและกำหนดกลุ่มเป้าหมาย , การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร , การเลือกใช้สื่อ , การกำหนดการผลิต และการประเมินผล

เท่าที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อในระดับนี้ค่อนข้างจะเกิดขึ้นได้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ อาทิ พื้นฐานแนวความคิดที่แตกต่างกัน ระบบการจัดการกับการทำงานคนหมู่มาก หรืองบประมาณและการลงทุน เป็นต้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้มองเห็นข้อสรุปที่ว่านี้ด้วยเช่นกัน เพราะจากการรวบรวมข้อมูลทั้ง 9 องค์กรมีเพียง 4 องค์กรเท่านั้นที่มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการวางแผนนี้ ซึ่งรายละเอียดการเข้าร่วมของประชาชนทั้ง 4 องค์กรแสดงดังตารางข้างล่างนี้

ตาราง 5.3 แสดงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้วางแผน

บทบาทของประชาชนในการเข้าร่วมๆ	ลักษณะการเข้าร่วม	องค์กร
1.มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (ต่างจากขั้น Pre-Production คือ ถ้าเป็นเฉพาะคนรวบรวมข้อมูลไม่ถือว่าเป็นการวางแผนแต่ถ้ารวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์และวางแผนขั้นต่อไปว่าจะใช้สื่ออะไรกับกลุ่มเป้าหมายนี้จึงจะเป็นขั้นวางแผน)	-การที่อาสาสมัครจะต้องลงไปศึกษาข้อมูลในพื้นที่ทั้งจากห้องสมุด/สัมภาษณ์ดูงาน ก่อนที่จะกลับมาให้ข้อมูลยังส่วนกลางเพื่อกำหนดกรอบการทำละครเร่ -การที่ชาวบ้านได้มาประชุม / นั่งรวมกลุ่มกันเพื่อคิดว่าปัญหาในหมู่บ้านของตนมีเรื่องอะไรบ้างและจะหาทางแก้ไขได้อย่างไร ซึ่งบางครั้งจะมีการจัดกลุ่มพูดคุยออกเป็นกลุ่มผู้ชาย / หญิง , เด็ก / ผู้ใหญ่ เป็นต้น	-โครงการสื่อชาวบ้าน -มูลนิธิโลกทัศน์ไทย

2.การมีส่วนร่วมในการกำหนดช่องทางสื่อสาร	<p>-ชาวบ้านเป็นคนคิดเองว่าจะเลือกใช้ช่องทางสื่อแบบใดเพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างเครือข่ายในการรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ดังนั้น จุลสารหน่อไม้จึงเกิดขึ้น เนื่องจากอาสาสมัครเยาวชนต้องการสื่อกลางเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเครือข่ายเยาวชนด้วยกัน</p> <p>-ชาวบ้านได้ช่วยกันคิดว่าจะเลือกช่องทางใดในการเผยแพร่ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า, การทอดผ้าป่าต้นไม้ เป็นต้น</p>	<p>-กลุ่มฮักเมืองน่าน</p> <p>-โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน</p>
---	--	---

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับผู้วางแผน ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการเข้าร่วมนี้ เกิดขึ้นเพียง 4 องค์กรเท่านั้น และลักษณะการเข้าร่วมในระดับผู้วางแผนนี้มีเพียงบทบาทเข้าร่วมในการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายและการเลือกสื่อเท่านั้น ในส่วนการเข้าร่วมในการวางแผนด้านการกำหนดเนื้อหา , การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย , การวางแผนการผลิตหรือการวางแผนการประเมินผลยังไม่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ถือว่าการนำไปสู่ระดับการมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อมากยิ่งขึ้น อย่างน้อยขณะนี้แนวทางการกำหนดนโยบายและแผนการสื่อสารจากส่วนกลางก็กำลังปรับเปลี่ยนมาสู่แนวโน้มแบบล่างสู่บนที่เน้นการยอมรับและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนกำหนดในการวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนามากยิ่งขึ้น

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อในแต่ละระดับการเข้าร่วม มีเงื่อนไขในการเข้าร่วมแตกต่างกันไป และยังเป็นระดับการเข้าร่วมสูงยิ่งขึ้น โอกาสหรือบทบาทของประชาชนก็ลดลงตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ขณะนี้กำลังมีการเคลื่อนไหวเนื่องจากกระแสการต่อต้านรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิเสรีภาพการเข้าร่วมในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งหลายกลุ่มหลายฝ่ายต่างคาดหวังให้ตนเองมีบทบาทในกระบวนการสื่อสารให้มากที่สุด อย่างน้อยคือการเป็นตัวแทนเข้าไปสู่ในกระบวนการวางแผนและนำไปสู่การสร้างเวทีหรือกระบอกเสียงให้กับตนเองได้อย่างเต็มที่และถูกต้อง ด้วยความสามารถหรือการพึ่งตนเองเช่นเดียวกับแนวคิดการพัฒนาแบบ Sustainable Development อย่างเช่น กรณีการก่อตั้งสถานีวิทยุ DVB (Democratic Voice of Burma) ของกลุ่มนักศึกษาพม่า ABSDF (All Burma Students Democratic Front) ที่หนีการล้อมปราบและการจับกุมของรัฐบาลพม่าในปี 1988 กว่า 2,000 คน โดยใช้ค่ายดองวิน (Dawng-Win) ริมน้ำสาละวิน ด้านแม่ฮ่องสอน เป็นเครือข่ายในการส่งข่าวไปยังศูนย์กลาง ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศนอร์เวย์และจะมีการส่งสัญญาณผ่านคลื่นส่งข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ กลับมายังเครือข่ายสมาชิก อันประกอบด้วย

ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ที่เป็นพันธมิตรร่วมกัน โดยจะมีการถ่ายทอดข่าวสารเพื่อให้โลกได้รับความรู้ความโหดร้ายจากอำนาจเผด็จการและการกระทำของทหารที่มีกับชนกลุ่มน้อย ซึ่งการดำเนินรายการของ DVB ในปัจจุบัน จะมีผู้ดำเนินรายการคือกลุ่มนักศึกษาพม่า ดำเนินรายการครั้งแต่เช้าวันจันทร์ - อาทิตย์ รายการจะเน้นในเรื่องสิทธิมนุษยชน การเมือง และการเรียกร้องประชาธิปไตยในพม่า

การจัดตั้งสถานีวิทยุ DVB ที่ได้เริ่มเกิดขึ้นเมื่อปี 1993 นี้ ถือเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการตอบโต้การกระทำของรัฐบาลพม่า แม้ประชาชนจำนวนมากจะยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสถานีวิทยุ DVB แต่กลุ่มนักศึกษาพม่าเห็นว่านี่คือการเริ่มต้นในการเรียนรู้ระหว่างชาวพม่าและชนกลุ่มน้อย ผู้เฝ้าหาสันติภาพและประชาธิปไตยร่วมกัน โดยผ่านคลื่นสัญญาณซึ่งเป็นเสมือนเป็นตัวกลางในการให้ความรู้ทั้งทางด้านการศึกษาและการเมืองของชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ควบคู่กันไป และถือว่าเป็นแนวทางการต่อสู้แบบสันติวิธีที่น่าจะได้ผลไม่มากก็น้อยในการเรียกร้องประชาธิปไตยในพม่าที่ไม่เคยสิ้นสุดลงแม้เพียงครั้งเดียว

การดำเนินงาน DVB ได้รับการสนับสนุนงบประมาณเบื้องต้นจากรัฐบาลนอร์เวย์และกองทุนจากจอร์จ โซรอส กองทุน คิม แด จุง จากเกาหลีใต้ตั้งแต่ปี 1993 เป็นต้นมา และขณะนี้ก็ยังไม่ถูกตัดการช่วยเหลือแต่อย่างใด

ส่วนในประเทศไทยเอง ก็มีรูปแบบที่คล้ายกัน คือ การสร้างสื่อทางหอกระจายข่าว ซึ่งเป็นสื่อหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านเพราะตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถรับข่าวสารได้ทุกเมื่อถือว่าเป็นจุดรวมประสานงานระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านหรือชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ราชการ เป็นสื่อที่นำข่าวสารจากการประชุมมากระจายเสียงได้อย่างง่ายและรวดเร็ว ที่สำคัญส่วนใหญ่จัดตั้งโดยความคิดริเริ่มของประชาชนเอง ดังนั้นจึงเปรียบเสมือนว่าหอกระจายข่าวเป็นสื่อที่เป็นสมบัติของทุกคน

เลอสิทธ์ สายแก้วมา (2536) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความต้องการความรู้ของเกษตรกรจากหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน : กรณีศึกษาในอำเภอบ้านนา จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาถึงลักษณะการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ความต้องการความรู้จากบุคคลเป้าหมายในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน ซึ่งผลการวิจัยได้ให้เห็นมุมมองถึงความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับฟังจากการดำเนินงานหอกระจายข่าวไปพูดคุยหรือกับญาติและเพื่อนบ้านอยู่แล้ว และประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรพร้อมและมีความยินดีที่จะให้การสนับสนุนการดำเนินงานหอกระจายข่าวในลักษณะต้องการจะให้ข้อมูลข่าวสารหรือร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงาน เช่น ร่วมสนทนาในรายการในกรณีที่มีการจัดรายการสด ยินดีร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนรู้หรือสนับสนุนการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน เป็นต้น จากผลการวิจัยนี้ ทำให้มองเห็นว่าในความเป็นจริง

แล้วประชาชนพร้อมและมีความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อ แต่ก็ขึ้นอยู่กับว่า นโยบายองค์กรได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้หรือไม่ สิ่งสำคัญหากต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ ก็ควรจะต้องมีการสำรวจความรู้และความต้องการของประชาชนก่อนการวางแผนสื่อในการพัฒนา เพราะจะช่วยในการจัดลำดับความสำคัญได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องก็ควรจะต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถของตนเองและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน หรือผู้นำหมู่บ้าน ให้มีความรู้ความสามารถในการหาข้อมูลความต้องการความรู้ของชาวบ้าน และสามารถจัดทำและนำเสนอรายการได้เป็นอย่างดี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องคำนึงถึงวิธีการที่จะให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านด้วย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อประเภทต่าง ๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อประเภทต่าง ๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งหมด 5 ปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ปัจจัยด้านองค์กร ปัจจัยด้านเนื้อหา ปัจจัยด้านสื่อ ปัจจัยด้านผู้รับสาร และปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (สังคม วัฒนธรรม และการเมือง)

ตาราง 6 แสดงปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชน	ปัจจัยองค์กร				ปัจจัยสาร	ปัจจัยสื่อ	ปัจจัยผู้รับสาร	ปัจจัยอื่น ๆ
	นโยบาย - การสื่อสาร เพื่อการพัฒนา	ที่มาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	ความเข้าใจ เรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	เงินทุนและบุคลากร				
<u>NGO 2</u>								
1. สื่อชาวบ้าน	/	/	/	/	/	/	/	/
2. โลกลีเขียว	-	-	/	-	/	-	-	-
3. สื่อสร้างสรรค์	/	/	/	-	-	-	/	-
4. ศูนย์สื่อฯ	/	/	/	-	/	/	/	-
5. โลกทัศน์ไทย	/	/	/	/	/	/	/	/
<u>NGO 1</u>								
1. สารสนเทศเพื่อการพัฒนา	-	-	-	/	-	-	-	-
2. เผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร	/	-	/	/	/	-	/	/
3. อักเมืองน่าน	/	/	/	/	/	-	/	/
4. ค.ร.พ. ลำพูน	/	/	/	/	/	/	/	/
รวม	7	6	8	6	7	4	7	5

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อประชาชนในการมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อประเภทต่าง ๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชนว่าองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแตกต่างกันไปเกือบทุกองค์กร ทำให้ส่งผลต่อการกำหนดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาว่าจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมลักษณะและระดับใด ประกอบกับที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพิจารณาถึงเนื้อหาสาระที่น่าเสนอและประเภทช่องทางหรือสื่อที่ใช้ว่าควรจะมีการเลือกใช้ช่องทางสื่อประเภทใดถึงจะเสนอเนื้อหาและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อดังกล่าวได้ นอกจากนี้การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อได้มากน้อยแค่ไหน ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเงินทุนและบุคลากรในโครงการการสื่อสารเพื่อการพัฒนา นั้น ๆ ด้วยว่า มีจำนวนมากน้อยเพียงใดในการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อ ส่วนปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ อาทิ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ยังเป็นปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนกำหนดระดับการเข้าร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อได้ อย่างไรก็ตาม จากแสดงดังตารางทำให้เห็นว่าปัจจัยด้านประเภทสื่อและการมีปฏิริยาโต้ตอบของกลุ่มเป้าหมายเป็นปัจจัยที่ผู้ผลิตสื่อคือองค์กรพัฒนาเอกชนคำนึงถึงน้อยที่สุด

ก. ปัจจัยด้านองค์กร ได้แก่ ปัจจัยแนวนโยบายการสื่อสารเพื่อการพัฒนาขององค์กร ที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ความเข้าใจเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและปัจจัยด้านบุคลากรและเงินทุน

1) แนวนโยบายการสื่อสารเพื่อการพัฒนาขององค์กร องค์กรพัฒนาเอกชนได้กำหนดแนวนโยบายการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแตกต่างกันไป ทั้งในลักษณะเชิงแนวคิด ที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และในลักษณะแนวนอน ที่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ กัน ดังนั้นองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่จึงคำนึงถึงปัจจัยนี้เพราะหากนโยบายหรือวัตถุประสงค์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาขององค์กรไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อ อาจส่งผลให้ระดับการเข้าร่วมในการสร้างดังกล่าวน้อยตามไปด้วย องค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้กำหนดนโยบายหรือวัตถุประสงค์ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อ ได้แก่ โครงการสื่อชาวบ้าน , มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ , มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา , มูลนิธิโลกทัศน์ไทย , ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร , กลุ่มอัครเมืองน่าน และโครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน

2) ที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม องค์กรพัฒนาเอกชนแต่ละองค์กรมีที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ในที่นี้จะแบ่งที่มาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนออกเป็น 3 ระดับ คือ

2.1) ระดับกว้างหรือระดับหลัก ได้แก่ บริบททางสังคม การเมือง และ แนวทางการพัฒนา องค์การพัฒนาเอกชนที่มีที่มากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับนี้ มีดังรายละเอียดต่อไปนี้

- เหตุผลทางการเมือง ได้แก่ โครงการสื่อชาวบ้าน ที่ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างสื่อเนื่องจากเหตุผลทางการเมืองที่ต้องการให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในสมัย 6 ตุลา และ 14 ตุลา ทำให้ส่งผลต่อการสร้างสื่อละครเร่ในด้านการเมืองในระยะแรกเริ่ม

- เหตุผลการพัฒนาชุมชนหรือสังคม ได้แก่ มูลนิธิโลกทัศน์ไทย และมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ ที่เน้นให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนา ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารด้วยเช่นกัน

- เหตุผลแนวทางการพัฒนา ได้แก่ โครงการร่วมพัฒนาชนบท ลำพูนและกลุ่มฮักเมืองน่าน ที่มีการแนวทางการพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชน ที่ส่งผลและเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง ดังนั้น จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารโดยเฉพาะการเข้าร่วมในเวทีชาวบ้าน ที่ชาวบ้านแต่ละคนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

2.2) ระดับองค์กร ได้แก่ เหตุผลจากการก่อตั้งองค์กรและแหล่งเงินทุน โครงการพัฒนา ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะการก่อตั้งองค์กรนี้ได้แก่ มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา ที่มีวัตถุประสงค์หลักในการก่อตั้งองค์กรว่าให้เน้นเรื่องการพัฒนาสื่อและการรณรงค์ คือ ให้ความรู้แก่ประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางสื่อ ซึ่งส่งผลให้ส่งผลให้ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อแตกต่างกันไป ส่วนที่มาในด้านแหล่งเงินทุน ได้แก่ มูลนิธิโลกทัศน์ไทย ที่ได้มีการผลิตสื่อเพื่อมวลชนและชุมชนเฉพาะพื้นที่โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อซึ่งนอกเหนือจากเหตุผลของงานพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมแล้ว แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้ยังมาจากการกำหนดแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนประเทศเดนมาร์กที่มีชื่อว่า DANCED ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนอีกด้วย

2.3) ระดับปัจเจกบุคคล คือ ที่มาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกิดจากเหตุผลบุคลากรขององค์กร ซึ่งบุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชนได้ให้เหตุผลในการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการสื่อสารดังนี้

- 2.3.1) ทำให้เกิดความคิดในการนำเสนอที่หลากหลาย เพราะแนวคิดการนำเสนอเหล่านี้ ไม่ได้มาจากบุคลากรผู้ส่งสารเท่านั้น ยังมาจากประเด็น ความคิดเห็นหรือมุมมองของผู้รับสารอีกด้วย (สุพัฒน์ วงศ์ไชย , สัมภาษณ์ , 19 ตุลาคม 2541)
- 2.3.2) ทำให้ผู้รับสารได้แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อประเภทต่างๆ อย่างแท้จริง เท่ากับเป็นตัวแทนหรือกระบอกเสียงของชาวบ้านหรือผู้รับสารส่วนใหญ่ (พงษ์ธาดา สุริยะ , สัมภาษณ์ , 30 ตุลาคม 2541)
- 2.3.3) ทำให้ผู้รับสารหรือชาวบ้านที่ไม่มีช่องทางการสื่อสาร ได้เห็นและตื่นตัวถึงความสำคัญของช่องทางสื่อสารนั้น ๆ และเป็นการเปิดหูเปิดตาและเปิดโอกาสให้รู้จักช่องทางการสื่อสารมากขึ้น (ไชยา อัครพิศาลบุลย์ , สัมภาษณ์ , 30 ตุลาคม 2541)
- 2.3.4) ทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้ให้รู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตนเองและเห็นทางออกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ (ไชยา อัครพิศาลบุลย์ , สัมภาษณ์ , 30 ตุลาคม 2541)
- 2.3.5) ทำให้สร้างผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างเจ้าของสื่อและผู้รับสื่อ นั่นคือ สื่อนั้นไม่ใช่สื่อทางเดียว แต่เป็นสื่อหลายทางที่ทำประโยชน์ทั้งเจ้าของสื่อและผู้รับสื่อ (ประดิษฐ ประสาททอง , 29 พฤศจิกายน 2541)
- 2.3.6) ทำให้ผู้ผลิตสื่อหรือเจ้าของสื่อประหยัดทรัพยากรในการสร้างสื่อ เพราะหากมีประชาชนเข้ามาร่วมทำแล้ว บุคลากรในองค์กรจะทุ่มแรงในการทำงานได้ (ชนม์ชนากานต์ ยะสมจิตร , สัมภาษณ์ , 18 ตุลาคม 2541 และ เดือนเพ็ญ ลิ้มศรีตระกูล , สัมภาษณ์ , 26 ตุลาคม 2541)
- 2.3.7) ทำให้แก้ไขความผิดพลาดหรือจุดอ่อนของการทำงาน โดยไม่มีส่วนร่วมในการสร้างสื่อ เช่น สื่อทางราชการที่ยังขาดการเชื่อมโยงทางด้านข้อมูล ทำให้สื่อออกมาไม่ชัดเจน ไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านได้ เป็นต้น (คมสัน หุตะแพทย์ , สัมภาษณ์ , 21 ตุลาคม 2541)
- 2.3.8) เป็นปรัชญาส่วนตัวของผู้ผลิตสื่อหรือเจ้าของสื่อ อาทิ เชื่อว่าการมีส่วนร่วมของคนทำงานเป็นสิ่งที่ดี และไม่เชื่อใน

ระบบว่าการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้โดยไม่มีใครคิดแล้วก็สั่งให้ใครทำ (เจมส์ ค็อกซ์ ปิ่นทอง , สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2541)

3) ความเข้าใจเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อที่ได้ปรากฏในองค์กรพัฒนาเอกชนมากที่สุด ซึ่งบุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชนมีความเข้าใจเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแตกต่างกันไป ดังนี้

- 3.1) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การทำให้ผู้รับสารได้มารับรู้ข่าวสารร่วมกัน (shared information) ถึงการทำกิจกรรมของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่ม และแต่ละชุมชน (วาสนา กิณนาธรรม, บรรณาธิการจุลสารหน่อไม้ ของเครือข่ายเยาวชน กลุ่มอัครเมืองน่า)
- 3.2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการแบ่งงานกันทำในระบบการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้ผู้รับสารรู้จักการบริหารจัดการระบบข้อมูลข่าวสารกันเอง (self-management information) (ประดิษฐ์ ประสาททอง , ผู้อำนวยการผลิตละครเร่งของโครงการสื่อชาวบ้าน , สุปัทพ์ วงศ์ไชย , ผู้อำนวยการโครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน ผู้ผลิตวารสารคำขอ)
- 3.3) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา (communication as expressive) เป็นลายลักษณ์อักษร ภาพ หรือเสียง เพื่อทำให้เกิดอารมณ์ร่วมกับเนื้อหาสาระที่น่าเสนอ และทำให้เกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของปัญหาหรือเรื่องราวที่น่าเสนอและเจ้าของสื่อ นั้น ๆ ได้ (สุพัทธ์ วงศ์ไชย , ผู้อำนวยการโครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน ผู้ผลิตวารสารคำขอ)
- 3.4) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (communication as learning) เนื่องจากการเกิดระบบข้อมูลข่าวสารและความรู้ที่หมุนเวียนกันจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (ไชยา อัครพิศาลบุลย์ , หัวหน้าโครงการสื่อเคลื่อนที่ มูลนิธิโลกทัศน์ไทย)
- 3.5) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถ้าไม่มีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกัน ก็ไม่ใช่ลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (ไชยา อัครพิศาลบุลย์ , หัวหน้าโครงการสื่อเคลื่อนที่ มูลนิธิโลกทัศน์ไทย , คมสัน หุตะแพทย์ , ผู้

อำนาจการมูลนิธินิรโทษกรรมเพื่อการพัฒนา ผู้ผลิตโครงการอบรมการผลิตสื่อ)

3.6) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การที่ให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ (producer participatory level) การเผยแพร่ (distribution) และการใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งผู้ผลิตและผู้รับสาร โดยสื่อที่ร่วมกันผลิตนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นสื่อใดสื่อหนึ่งโดยเฉพาะ อาจจะเป็นสื่อประเภทใดก็ได้ ตามศักยภาพที่ชุมชนนั้นสามารถผลิตร่วมกัน นอกจากนั้น ผู้รับสารยังเป็นแหล่งข้อมูลที่แท้จริง (source) สำหรับโครงการการสื่อสาร (ประดิษฐ์ ประสาททอง , ผู้อำนวยการผลิตละครเร่ โครงการสื่อชาวบ้าน)

3.7) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทำด้วยความศรัทธา หรือด้วยความสมัครใจ โดยไม่หวังผลกำไร เพื่อทำให้เกิดความสามัคคีในการทำงาน ทำให้มองเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน และสามารถหาทางแก้ไขปัญหาที่ร่วมกันได้ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการพึ่งตนเองได้ในที่สุด (ท่านพระครูพิทักษ์นันท์คุณ , ประธานกลุ่มอภัยเมืองน่าน)

3.8) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารที่คำนึงถึงความต้องการของผู้รับสารเป็นหลัก (need-oriented) นั่นคือ ประโยชน์ที่ผู้รับสารหรือสังคมจะได้รับอย่างแท้จริง (ทวิศักดิ์ ชัยเรืองยศ , ผู้อำนวยการและหัวหน้าบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เส้นทางกิจกรรม ของชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร จ.พิจิตร)

4) ปัจจัยด้านเงินทุนและบุคลากร องค์การพัฒนาเอกชนที่ได้คำนึงถึงปัจจัยด้านนี้ในการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อได้แก่ โครงการสื่อชาวบ้าน , มูลนิธิโลกทัศน์ไทย , มูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา,ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร , กลุ่มอภัยเมืองน่าน และโครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน ซึ่งมีข้อจำกัดในด้านเงินทุนและบุคลากรแตกต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อจะใช้เงินทุนและบุคลากรมากกว่าการสร้างสื่อแบบไม่มีส่วนร่วม ดังนั้นหากองค์กรพัฒนาเอกชนใดมีเงินทุนและบุคลากรน้อย ก็จะทำให้ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อน้อยตามไปด้วย

ข.ปัจจัยด้านเนื้อหาสาร เนื้อหาที่ต้องการนำเสนอส่งผลกระทบต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อได้ นั่นคือ หากเนื้อหานั้นไม่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ใกล้ตัว หรือชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนแล้ว ย่อมไม่สร้างหรือกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมในการสร้างสื่อได้ ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้คำนึงถึงปัจจัยนี้ได้แก่ โครงการสื่อชาวบ้าน , มูลนิธิโลกสีเขียว , มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา , มูลนิธิโลกทัศน์ไทย , ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร , กลุ่มอัครเมืองน่าน และ โครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยนี้ได้แก่ มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ และมูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา เนื่องจากมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ได้นำเสนอเนื้อหาที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทั่วไป โดยไม่ระบุกลุ่มเป้าหมายเฉพาะผ่านทางสื่อมวลชน ในขณะที่เนื้อหาสารที่ปรากฏในสื่ออินเทอร์เน็ตของมูลนิธิสารสนเทศเพื่อการพัฒนา ไม่ใช่เนื้อหาสารที่สอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนเท่านั้น

ค.ปัจจัยด้านสื่อ ได้แก่ ประเภทสื่อที่องค์กรพัฒนาเอกชนเลือกใช้ ซึ่งประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อมวลชน และสื่อประเพณี สื่อทั้ง 4 ประเภทส่งผลให้ลักษณะของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนแตกต่างกันไป นั่นคือ แม้ว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อทุกประเภท แต่การมีส่วนร่วมในระดับผู้รับสาร จะปรากฏในสื่อบุคคลและสื่อมวลชนมากกว่าสื่อเฉพาะกิจและสื่อประเพณี ส่วนในระดับผู้วางแผน สื่อบุคคลจะมีลักษณะการเข้าร่วมของประชาชนในการศึกษาและวิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัจจัย สื่อเฉพาะกิจและสื่อประเพณี ประชาชนเข้าร่วมสูงที่สุดในลักษณะการเลือกใช้สื่อและการเชื่อมโยงข้อมูลของสื่อ ส่วนสื่อมวลชน จะมีการเข้าร่วมในการเชื่อมโยงข้อมูลมากที่สุด อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อระดับผู้ผลิตนั้น ปรากฏในสื่อทุกประเภท ทั้งขั้นตอนก่อนการผลิต ขั้นตอนการผลิต และขั้นตอนหลังการผลิต

ง.ปัจจัยด้านผู้รับสารและการมีปฏิริยาโต้ตอบ ได้แก่ การกระตุ้นให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อและการมีปฏิริยาโต้ตอบกลับต่อประเด็นการนำเสนอ ซึ่งหากโครงการสื่อสารเพื่อการพัฒนาใดที่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อสูง โอกาสที่สื่อจะเกิดจากผู้รับสารจะสูงตามไปด้วย อาทิ โครงการสื่อชาวบ้านที่ผลิตสื่อละครในการเผยแพร่ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีใจรักงานด้านละครมาร่วมสร้างสรรค์ละครเพื่อการพัฒนา ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านหรือกลุ่มเป้าหมายก็สามารถเข้าร่วมผลิตละครร่วมกับทีมงานในลักษณะอาสาสมัครของตัวแทนชุมชน , มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ ที่ได้กำหนดให้ชาวบ้านมาร่วมรายการในลักษณะการตั้งกระทู้ถาม และเสนอแนะการแก้ไขปัญหาร่วมกัน , มูลนิธิโลกทัศน์ไทย ที่ได้ส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสื่อโดยการนำโครงการสื่อเคลื่อนที่เข้าไปหาชุมชน เพื่อทำการผลิตสื่อการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน , ชมรมเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตร ได้ให้ชาวบ้านสามารถเข้ามาซักถามหรือเสนอแนะการทำ

สื่อทางด้านการศึกษา ในขณะที่กลุ่มฮักเมืองน่านและโครงการร่วมพัฒนาชนบทลำพูน ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านผลิตสื่อด้วยตนเอง โดยเฉพาะสื่อประเพณี

นอกจากนั้น การเข้าร่วมของประชาชนควรมีลักษณะอย่างทั่วถึง สิ่งที่ยังระวังประการหนึ่ง คือ หากประชาชนคนใดเคยร่วมในโครงการแล้วได้รับการยอมรับจากสังคม ก็จะพยายามเสนอตัวเองเข้าร่วมโครงการอื่นๆ อีก โดยไม่เปิดโอกาสให้คนอื่นเข้ามาร่วม เป็นการปิดกั้นโอกาสของคนอื่น ดังนั้น ผู้กำหนดหรือผู้ควบคุมการผลิตสื่อ จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสื่ออย่างทั่วถึงโดยไม่มีการผูกขาดเพียงท่านใดท่านหนึ่ง

จ.ปัจจัยบริบทแวดล้อมอื่น ๆ ได้แก่ ด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อขององค์กรพัฒนาเอกชน อาทิ การเข้าร่วมการสร้างสื่อละครของโครงการสื่อชาวบ้าน ซึ่งจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการสนับสนุนทางการเมืองหรือผู้มีอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ในท้องถิ่นด้วยว่าให้การสนับสนุนอยู่ในระดับใด , ปัจจัยด้านวัฒนธรรมของผู้ปกครองจังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความเห็นว่าการที่เด็กมาร่วมโครงการเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ใช่เรื่องที่ดี เพราะไม่ควรไว้วางใจกับคนแปลกหน้า ในขณะที่เด็กในกรุงเทพฯ ฯ หรือในภาคกลาง กลับกล้าแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจได้ด้วยตนเองมากกว่า เป็นต้น